

ОДЈЕЦИ »ВЕДИНЕ« АНКЕТЕ О ЈЕЗИКУ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ*

UDK 808.61/.62-0.931 (497.15)

МИЛОШ ОКУКА

Филозофски факултет, Сарајево

Изворни научни рад

Примљен: 6. јула 1982.

Прихваћен: 20. јула 1982.

I

Повијест српскохрватског књижевног језика у првим деценијама XX вијека није обиловала бурним и драматичним догађајима и обртима као што је то био случај са XIX вијеком. Но, традиција из XIX в. у тој повијести оставља дубоке трагове. Срби и Хрвати улазе у XX вијек са заједничким књижевним језиком, који су кодифицирали Вук, Даничић, Новаковић, Броз и Маретић.¹ Заједништво је, међутим, више у сфери апстракције и декларација него у конкретним реализацијама и књижевнојезичкој зблији. За то вријеме књижевни се језик, у ствари, развија и реализира у два изговора (ијекавском и екавском) и два писма (латиничком и ћириличком). Уз то, територијална и политичка разједињеност наших народа није омогућавала остварење идеја уједињавања и већег културног и књижевнојезичког зближавања. Зато се и понављају настојања за укидањем разлика између језика и правописа у књижевности и писмености народа који говоре српскохрватским језиком, па и шире: у оквиру југословенских земаља унутар Аустро-Угарске Монархије.

Босна и Херцеговина је у то вријеме у специфичном положају у односу на друге јужнословенске земље. Дугогодишња политика Калајева режима о стварању босанске нације и босанског језика условила је у БиХ врло комплексну књижевнојезичку ситуацију и књижевнојезичко испољавање.² Основни циљ напредне босанскохерце-

* Реферат на »Mednarodnem simpoziju Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (tipološka problematika ob jugoslovanskem in širšem evropskom kontekstu)« одржаном од 1. до 4. јула 1982. године у Љубљани.

¹ Уп. А. Белић: *Око нашег књижевног језика*, Београд, 1961; Љ. Јонке: *Хрватски књижевни језик 19. и 20. стољећа*, Загреб, 1971, стр. 195—209; П. Ивић: *Српски народ и његов језик*, Београд, 1971, 190—203.

² М. Пашић: *Из прошлости српскохрватског језика и правописа*, у књизи *Трагом културног наслеђа*, Сарајево, 1976, стр. 170—211; Ц. Јузбашкић: *Језичко питање у аустро-угарској политици у Босни и Херцеговини пред први свјетски рат*, Сарајево, 1973; Т. Краљачић: *Калајев режим у Босни (1882—1903)*, докторска дисертација у рукопису, Филозофски факултет у Сарајеву, 1981, стр. 343—360.

говачке интелигенције у првим деценијама XX вијека био је: одупријети се културтрегерском притиску на властити језички идиом и укључити се у сербокroatистичке и општејугословенске токове. При томе, сва струјања о »југословенском питању«, о језику и правопису, имала су у Босни и Херцеговини и своје истомишљенике и своје сљедбенике. Од три анкете о језику у првим деценијама XX стољећа једна је поникла на тлу Босне и Херцеговине. То је анкета о ревизији правописа из 1912. године,³ која је претходила »Вединој« анкети о »jugoslovanskem vprašanju« из 1913.⁴ и Скерлићевој анкети о источном и јужном наречју, такође из 1913. године.⁵

II

Сва ова збивања око језика и у широј заједници и у појединим социокултурним срединама директан су одраз политичких, друштвено-економских и националних односа у јужнословенским земљама пред I свјетски рат. Национално буђење и освјешћивање, успјеси појединих народа на културном, политичком и војном пољу и друго, рађали су покрете који заговарају нова зближавања на општејугословенском плану. У сарајевском часопису »Српска омладина« Перо Слијепчевић то је формулисао овако: »Свак ко осећа љубав према свом народу мора да жели и уједињење тог народа. А сваки патриота који је имало више образован зна да сви покушаји политичког уједињења морају да остају без трајног успеха ако не претходи културно уједињење. А културно уједињење тражи пре свега централизацију духовног рада, једну велику организацију која изједначује и нивелише. А у чему то пре да се одрази него у књижевном језику?«⁶ То је, у неку руку, једна од идеја коју је снажно развила словеначка интелигенција окупљена око часописа »Веда« у Горици у идеју која је добила назив »Новоилирски покрет«.

III

»Ведина« анкета имала је, за разлику од појединачних апела, задатак да припреми терен за југословенско сједињење уопште, а по-

³ М. Пашић. *оп. цит.*, 203: Ц. Јузбашкић, *оп. цит.*, 122—126.

⁴ *Anketa o jugoslovanskem vprašanju*, »Veda« dvomesečnik za znanost in kulturo. Ustanovili: Ivan Prijatelj, Bogumil Vošnjak i Albert Kramer, Gorica, 1913.

⁵ Ј. Скерлић: *Источно или јужно наречје?*, »Српски књижевни гласник«, Београд, 1913, XXXI, 10, стр. 756—770. и XXXI, 11, 862—873; *Анкета о јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности*, »Српски књижевни гласник«, Београд, 1914, XXXII, 2—7, 114—125, 217—228, 285—293, 375—389, 438—447, 526—528.

⁶ П. Слијепчевић: *Стил, дијалекат, интерпункција*, »Српска омладина«, год. I, бр. 1, Сарајево, 1. (14.) септембра 1912, 9.

себно за »рјешавање језичног питања за Србе, Хрвате и Словенце већ прије оснивања југославенске државе која је била на помолу«. ⁷ Између осталих, слједећа се питања односе на језичку проблематику и траже се одговори на њих цијеле југословенске јавности: 1) Да ли је подручје словеначког језика довољно велико да се могу успјешно развијати све гране књижевности и науке? 2) Да ли желите да се словеначки језик развија независно од српскохрватскога? 3) Да ли желите да Словенци потпуно напусте свој језик? 4) Не сматрате ли да је велика сродност двају језика повољан предуслов за будуће уједињење? 5) Да ли мислите да се зближавање и коначно језичко уједињење може реализирати тек након уставно-политичких измјена? 6) Који задатак треба да изврши лингвистика при процесу уједињења? ⁸

У анкети судјелују Иво Шорли, Јосип Сернец, Фр. Илешич, Фране Хериц, М. Плетершник, Хенрик Тума, Јосип Смодлака, А. Г. Матош, Јосип Шиловић, Ладислав Полић, Богумил Вошњак, Милан Крепић, Петар Томић, Никола Звонимир Бјеловушић, Милан Решетар и други. ⁹ Међу њима нема учесника из Босне и Херцеговине. Међутим, »Ведини« одједи су у Босни и Херцеговини знатни. Они се посредно огледају у идејама које заступају поједини часописи (нпр., »Српска омладина«, »Босанска вила« и др.), а директан одјек анкете о језику представља чланак Павла Митровића у »Босанској вили« бр. 22 за 1913. годину под називом *Новоилирски Покрет*. ¹⁰

IV

Митровић анкету и одговоре на њу назива највећим културним резултатом »Велике Године«. На самом се почетку оштро окомљује на оне кругове у Словенији који иронизирају »новоилирско« име и који настоје дискредитовати »онај духовни покрет« који је »тако строго послован, тако антироманескан да га ни најгоре крштење не може да дискредитује«. Митровић затим даје цјеловит приказ одговора, заносно улази у сложене књижевнојезичке и националне односе Срба, Хрвата и Словенаца, духовито излаже цијелу скалу мишљења судионика у анкети и велика размимоилажења међу њима, разоткрива пукотине у постојећој културној сарадњи Хрвата, Срба и Словенаца, у томе колико се међусобно познају и разумију, износи језичке појединости будућег »југословенског књижевног језика«, указује на предности појединих рјешења и на заблуде појединих учесника анкете и иронизира нека њихова квазилингвистичка стјалишта.

⁷ Љ. Јонке, *Хрватски књижевни језик данас*, Загреб, 1971, стр. 94.

⁸ »Веда«, III, 7, 1913, стр. 97.

⁹ »Веда«, III, 7, 1913, стр.

¹⁰ Павле Митровић: *Новоилирски Покрет*, »Босанска вила«, год. XXVIII, бр. 22, Сарајево, 30. новембра 1913, стр. 305—306.

Павле Митровић гледа мишљења у цјелини и сумира идеје које заступа већина дискутаната. То је идеја *југословенства*, схватање да су Срби, Хрвати и Словенци један народ који »говори разним дијалектима«. »Већина излази на то, каже он, да треба створити онако нешто као њемачки књижевни језик... узимљући најбоље из свих југословенских дијалеката«. Питање је, међутим, како би то требало остварити. Митровић иронизира она мишљења која захтијевају од Словенаца да жртвују свој језик: »Један дио, већином Србохрвати, хтио би 'једноставно' да Словенци приме српскохрватски. То су они добри људи којима су Словенци одавна неки 'планински' Хрвати, а Бугари, ваљда, неки 'долински' Срби«. »Ми дајемо — наставља он — Словенцима наш дијалекат од свега срца: него уза све срце, врло је мало дано; треба ту мало више дати. Треба да им дамо мало њиховога дијалекта: на томе ће нам они бити захвалнији него на нашем. Књежевни ареопаг, састављен можда од југословенских Академија и Матица, који ће фиксирати тај југословенски језик, имаће да одлучи шта, и колико ће словенског ући у њ: дакако да ће то бити оно што је најсловенскије у словенском језику: ми ћемо Србохрвати морати то да учинимо«.

V

Од свих учесника у анкети Митровић помиње само Милана Решетара, и то управо у вези са тим »давањем« Словенцима: »И још ће нешто требати да им дамо, апсолутно и безувјетно: екавштину, како је то први опазио проф. Решетар.¹¹ Јер, ма како се састављао тај 'нови' језик, велика ће риба, као и увијек, појести малу: српскохрватски ће појести словенски. И сад кад Словенци приме (ово је прејак израз али ми немамо боље: словенски треба да нам донесе какав бољи) готово у цијелости наш дијалекат, мало, необично мало, ћемо им то засладити тиме што ћемо у нови језик унијети стотињак словенских ријечи. Морамо да им дамо њихову драгу екавштину. Осим тога: та к а в ће језик много лакше примити Југословени изван Монархије«. Митровић овдје развија тезу да »би баш Босна могла да ту почне добрим примјером«. При томе он вјероватно има у виду и ра-

¹¹ Митровић, у ствари, једино Решетара помиње у тексту, а у фусноти наводи ко судјелује у анкети. То су, поред Решетара, Смодлака, Матош, Илешич, Стојан Новаковић, Супило, Шиловић, Полић, Бошњак и Тума. У анкети, међутим, нису учествовали Супило и Новаковић. И Ј. Јонке погрешно помиње име Стојана Новаковића (уп. *Хрватски књижевни језик 19. и 20. стољећа*, стр. 203). Митровић Решетару приписује да је он први предложио да се за заједнички језик усвоји екавштина. То је у »Веди«, међутим, први учинио Ј. Смодлака. Он изричито каже: »За знанствену литературу, журналистику и вишу белетристику (исто тако за пословни, трговачки саобраћај) треба један књижевни језик, једна литература, и једна слова: по мојем мњењу то мора бити српска екавштина писана латиницом« (*Веда*, III. 7., 1913, стр. 103, потцртао М. О.).

нији приједлог П. Слијепчевића да екавски буде »заједнички и Србима и Хрватима«. ¹² Босна и Херцеговина је језичка заједница која раби и латиницу и ћирилицу, ¹³ она би била спремна и на одрицања; она је за свеомладинску идеју југословенства, итд. »У Хрватској или Далмацији је то већ теже јер тамо постоји стари културни, боље: традиционални амбијент — закључује Митровић — од ког се то не може ни очекивати ни тражити; то су старци: ми, Босна, смо омладина наше расе«.

Митровић, међутим, није потпуни занесењак. Он доста реално процјењује да је општејугословенски језик само идеја коју би требало реализовати. У тој реализацији јавност би пак морала бити крајње либерална. »Јер у почетку ће Словенци писати то југословенско половином, можда и три четвртине, словенски; биће мала папазјанија (и мјесто ове турске ријечи морају нам Словенци да донесу у мраз националну), али то ће трајати највише пар деценија: наша ће и њихова дјеца већ значити напредак. Јер ту се треба помирити с тим: ма колико да сваки од нас жели да велико дјело види бар у повојима, можда ће га и наши унуци наћи како још није ни проходило«.

VI

Сумирајући на крају све одговоре и дух који из њих провијава, Митровић закључује следеће: »Дакле, нема говора да ће се икоме 'дизати' његов језик: Словенац ће и даље говорити словенски као и јекавац јекавски: а неће га вјешати ако буде тако и пјевао или штампало; дај боже Мистрала. Али службени, прописани и школски језик биће књижевни за све нас.

Морају се споменути још два момента која се често сретају у одговорима; најприје да је то све комедија, и остаће комедија док се год сви Југословени Монархије политички не уједине: тиме се мисли на федерализам. То је истина: али се због тога не може сјести не радећи ништа, поготову кад други иду напријед. Боље је бити и комичан него стајати беспослен. — Други веле да 'народ' неће никад научити тај нови језик: нити ће наш народ 'приучавати' уши на њихове, нити њихов на наше лијепе барбарије. Него они заборављају да народ и не треба да научи тај језик, доста је да га научи интелигенција, па ће он тиме већ постати књижевни језик од Трста до Битоља: народ ће га учити само у школи, т. ј. учити да га разумије, ништа више«.

¹² П. Слијепчевић, *оп. цит.*, стр. 8.

¹³ Митровић прекоријева Словенце да имају лош школски систем и да нису упознати с ћирилицом, па наставља: »А опет се зато не треба Словенцима бојати да ће их то 'србизирати' (тј. ћирилица, М. О.): ево ми, босански Хрвати, дневно пишемо, ако хоћете и 'говоримо' ћирилицом, па ипак остајемо добри Хрвати« (*оп. цит.*, 306).

Митровић се, дакле, укључио у оне идеалисте који вјерују да је књижевни језик својина само интелигенције, а не народа и његовог културног хабитуса, у оне који не разумију законитости развита књижевног језика и развој неког социокултурног идиома. Опредијеливши се за фиктивни народ, и он се опредијељује за фиктивни књижевни језик сматрајући да би му прво уточиште било најсигурније баш у Босни.¹⁴ Догађаји који су слиједили показали су колико је »Ведина« анкета о језику и њени одјаци у Босни и Херцеговини били нови, закасњели романтичарски занос, који се распршио у вихору рата. Словеначки књижевни језик свој је развој наставио, наравно, властитим путем, а даљи развитак српскохрватскога књижевног језика кренуо је путевима које су утрли Вук, Даничић, Новаковић, Броз и Маретић, а затим њихови сљедбеници Драгутин Боранић и Александар Белић.

RISONANZA DELL'INCHIESTA DELLA RIVISTA »VEDA« SULLA LINGUA IN BOSNIA ED ERZEGOVINA

Résumé

Il movimento neo-illirico, anche se all'inizio non abbastanza notato, ebbe inizio prima della I guerra mondiale con l'attività della rivista »Veda« con risonanze dirette ed indirette in Bosnia ed Erzegovina. In modo indiretto ebbe risonanza in alcuni giornali e riviste e nelle idee che esse propugnavano, come ad, esempio, la »Srpska omladina«, ed, in modo diretto, per l'articolo di Pavle Mitrović nella »Bosanska vila« (anno XXVIII/22, del 30. 9. 1913, pagg. 305—306), dal titolo »Movimento neo-illirico«. Mitrović con molto spirito, e criticamente, fece la recensione sui risultati dell'inchiesta sulla lingua e si dichiarò alla fine per un'unica lingua letteraria jugoslava, aggiungendo che era sufficiente che »la imparasse la *inteligencija* perchè potesse così diventare lingua letteraria da Trieste a Bitola«.

¹⁴ »Ведина« анкета о језику и овај Митровићев чланак имали су даље великог одјека и утицали су, без сумње, и на то да су се многи учесници Скерлићеве анкете о јужном или источном нарјечју из Босне и Херцеговине опредијелили за екавски тип књижевног језика, (уп. »Српски књижевни гласник«, књ. XXXII, стр. 115, 116, 123—125, 218, 386—387). Др Владимир Ђоровић каже, између осталог, и сљедеће: »Наши нас рођени и најбољи писци... остављају и прилазе екавцима (Дучић), а подмладак, на који би се могли надати, отворено иступа за источно наречје (Слепчевић, па чак у најновије доба и један наш млад Хрват Паво Митровић). Очити знак да је духовна јачина екавских писаца претежнија и да велики магнет Београда неодољивом моћи привлачи наша мала пера.

И не само то. Као што се видело поводом *Ведине* анкете и иначе и код Хрвата се јавља мисао да се екавщина узме као књижевно наречје, док би за Словенце она значила највећу атракцију за *наш општи југословенски језик*« (стр. 124, потцртао М. О.).